




KASTAMONU EŞRÂFINDAN  
HACI MUSTAFA AĞA BİN ŞABAN ÇELEBİ'NİN TEREKESİ  
TEREKE OF HACI MUSTAFA AGHA BIN SABAN CELEBI FROM  
KASTAMONU

ÖMER DÖŞEMETAŞ

Dr. Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

*Dr. Atatürk University, Institute of Turkish Researches*


[omer.dosemetas@gmail.com](mailto:omer.dosemetas@gmail.com)

 <https://orcid.org/0000-0002-5102-266X>

**Atıf / Citation**

Döşemetaş, Ö. 2020. "Kastamonu Eşrafından Hacı Mustafa Ağa Bin Şaban Çelebi'nin Terekesi". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 68, (Mayıs-May 2020). 377-398

**Makale Bilgisi / Article Information**

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article  
Geliş Tarihi-*Received Date* : 30.11.2019  
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 13.01.2020  
Yayın Tarihi-*Date Published* : 31.05.2020  
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4317>

**İntihal / Plagiarism**

*This article was checked by*  iThenticate® programında bu makale taranmıştır.



Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-68, Mayıs - *May* 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

[www.turkiyatjournal.com](http://www.turkiyatjournal.com)

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>



KASTAMONU EŞRÂFINDAN  
HACI MUSTAFA AĞA BİN ŞABAN ÇELEBİ'NİN TEREKESİ  
TEREKE OF HACI MUSTAFA AGHA BIN SABAN CELEBI FROM  
KASTAMONU

ÖMER DÖŞEMETAŞ

**Öz**

Tereke kayıtları ölen kişinin geride bıraktığı bütün menkul ve gayrimenkulleri içine alan belge türleridir. Bu belgeler sayesinde Osmanlı ailesinin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. Terekeler, kadılar tarafından tutulup şer'iyeye siciline teferruatlı olarak not edilmektedir. İncelemeye konu olan Hacı Mustafa Ağa'nın terekesi de 35 numaralı Kastamonu şer'iyeye siciline dört sayfa halinde kaydedilmiştir. Eldeki mallar gruplandırılarak tasnif edilmiş ve varislere ne şekilde taksim edildiği son kısımda verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Tereke, Kastamonu, Şer'iyeye Sicili, Hacı Mustafa Ağa

**Abstract**

Tereke records are all types of document that include all the securities and real estates left behind by the deceased. These documents provide information about the social, cultural and economic situation of the Ottoman family. The terekes are kept by the kadıs and noted down in the Sharia Registry. Hacı Mustafa Ağa, who was the subject of the investigation, was recorded in Kastamonu sharia registry number 35 in four pages. The existing goods are grouped and classified and the way they are divided into varices is given in the last section.

**Key Words:** Tereke, Kastamonu, Sharia Registry, Hacı Mustafa Ağa

### **Structured Abstract**

The word “muhallefat” is a term used for items left behind by those who passed away. The word “tereke” (inheritance record) is also used instead of this word. One of the responsibilities of the Muslim judges who undertake many duties in the Ottoman State is to do the counting and distribution of the remaining goods from the deceased. The fee he receives for this service is called *resm-i kismet*. If the deceased belongs to the military, this fee is collected by the *qaz-asker*, while the division of those who fall outside this definition is carried out by the Muslim judge of that region. Also, different officers undertake the *tereke* protection of the military class and the other sections. The inheritance is done in two ways by the court or as a result of the agreement of the heirs. In the event that at least one of the heirs does not apply, the Muslim judge cannot distribute inheritance. This process cannot be disrupted by the parties unless the distribution of the goods, whether by Muslim judge or by agreement, is an extraordinary situation.

The *tereke*s kept consist of four main sections. In the first section, the information of the deceased and the heirs are specified. In the second part, the remaining goods from the deceased person are determined and their values are determined by the expert. In the third part, expenditures, debts and taxes taken by the court are explained. In the last section, the material value paid to the heirs in proportion to their shares is indicated. If the deceased person has left a small child or if there are no relatives in the place where he/she died, the protection of these goods is carried out by the official appointed by the state. *Hacı Mustafa Ağa*, who is the subject of the examination, can be said to be one of the leading people of his period. The title of “Ağa” and the leading names of the period who were present in the heritage division support this view. Although there is no exact information about the work done by *Hacı Mustafa Ağa*, it is estimated that he has a *mukataa* (Tax on lands whose income is owned by the state and transferred directly to the state treasury). It is understood from the document that *Hacı Mustafa Ağa*, who lives in the center of *Kastamonu, Küpçükeç District*, is he have just one wife and her name is *Fatma*. *Hacı Mustafa Ağa*, who has a boy named *Hasan Ağa*, has three daughters named *Fatma, Saliha and Kerime*. Goods, books, weapons, clothing, household goods, receivables, real estates, animals, cereals, slaves and concubines and other items remain from *Hacı Mustafa Ağa*. The books owned in the first part of the *tereke* are included. Among these books, the work titled *Kitâb-ı Altı Barmak* and the value of fifty *kurush* (cent) is remarkable. After the books, weapons belonging to *Hacı Mustafa Ağa* are included. Although there are many different types of weapons, especially swords come to the fore. The value of *Kemberbend* gilded sword is sixty *kurush*. Other items in *tereke* records are the clothes used. Thanks to these garments, it is possible to have information about the social structure and clothing culture of the period. *Furs* take the first place among the items that draw attention under this title. *Fur*, which was used only for dressing at first, has become an ornamental item and an item showing the reputation and status in society. The other item in *tereke* records is the household goods owned. These items show wealth in direct proportion to the material strength of the person. Another part that draws attention among the legacy of *Hacı Mustafa Ağa* is its debts. In this section, which has a large place in the document, it is recorded in detail how much it will get from whom. It is seen that he will receive from the leading names of the period, as well as the people called “partners”. The part that holds the most place in the heritage records is the assets

owned by Hacı Mustafa Agha. At the beginning of these, Kastamonu court building draws attention with its value of 500 kurush. Apart from this, it is seen that there are farms belonging to Hacı Mustafa Agha in Sorkun, Mergüze and Eflani districts. Another factor that attracts attention in this section is real estate, whose income is only left to their children. Besides the properties in Kastamonu, there are also properties owned by Hacı Mustafa Agha in Istanbul. Other goods that are available in the estate are the animals owned. These different kinds of animals benefit people as soil processing, transportation and foodstuff. It can be said that the trade of this business is made by looking at the number of animals owned by Hacı Mustafa Agha. Among the other goods in the heritage records are cereals. All cereals, both present and planted in the warehouse, were recorded separately. It is included in the heritage records of slaves and concubines, which are an indispensable part of life in Ottoman society. It is seen that these slaves, which are benefited not only in housework but also in many military and economic fields, are from different nations. Although the price of some slaves is not specified, it is seen that the slave named İbrahim, of Georgian origin, has a value of 150 kurush. Apart from these, there are also materials called as other items. The main element that attracts attention in this group is cash. Among the total heritage records, 16,650 kurush constitutes this cash. It can be said that with the income donated by Hacı Mustafa Agha, which is the subject of the investigation, there is a property of 45,431 kurush. It can be said that this amount was quite high for that period and that Hacı Mustafa Agha could be considered a rich one. In addition, it is understood from the documents that the cash foundation, which is an institution specific to the Ottoman State, was founded by Hacı Mustafa Agha. Donating 3000 cents from his own property, Hacı Mustafa Agha appointed his son Hasan Agha as trustee to this foundation. It also provided the expenses of many charities to be covered by the income from this foundation to be operated with a 15% profit rate.

## Giriş

Geride kalan; geriye bırakılan anlamındaki muhallef kelimesinin çoğulu olan muhallefât kelimesi yerine belgelerde, tereke ve metrukât kelimeleri de geçmektedir.<sup>1</sup> Muhallefat ölen kişinin bıraktığı mallar için kullanılan bir tabirdir.<sup>2</sup> Bunun yerine terike kelimesi de kullanılmaktadır.<sup>3</sup> Osmanlı hukuk sisteminde ölen kişilerin geride bıraktıkları mal ve eşyaların sayımı ve taksimi kadının sorumluluğundadır. Sivil kişilerin miras taksimi yapturmaları isteğe bağlı iken askeri kesim mensuplarının terekelerinin kayıt altına alınması zorunludur.<sup>4</sup> Bu kayıt işlemini yerine getirmede kadıya yardımcı olan bazı görevliler vardır. Bunlardan ilki malların tespiti, değerlendirilmesi ve bölüştürülmesinde kadıya yardımcı olan kassâm, tereke defterinin kaydını tutan kâtip, mal varlığı, alacak ve borçlar konusunda bilgi toplayarak duyuru yapan dellâliye ve devlet ve varisler arasında paylaşım yapıncaya kadar malların korunmasını sağlayan emin-i beytümâl'dir.<sup>5</sup>

Mahkemece yapılan hizmetler neticesinde varislere taksim edilecek maldan binde on beş veya yirmi oranında resm-i kısmet adı altında vergi alınması adetti. Bu vergi kadının gelir kalemleri arasında yer almaktadır.<sup>6</sup> Miras taksimi işi o bölgenin kadısı tarafından yapılmakla birlikte alınan bu verginin her zaman kadı tarafından tahsil edildiği söylenemez. Askeri kesime mensup kişilerin terekesi kadıaskere bağlı askeri kassâmlar tarafından ayrı olarak tutulup defter edilmektedir. Bunun dışında kalan şehirli ve köylü kesime ait terekeler ise o mahallin kadısı tarafından tayin edilen beledî veya şehri denilen kassâmlar tarafından tutulmaktadır.<sup>7</sup> Askeri kesime ait terekeler hassa beytümâl emini, sivil zümreye ait terekeler de amme beytümâl emini tarafından muhafaza edilmektedir. 10.000 akçenin üzerindeki terekeler de hassa beytümâl eminin yetkisinde olup ülke içinde mirasçısı bulunanların altı ay, ülke dışında varisi olanların malları bir yıl vasi elinde saklanır eğer bu süre zarfında varis çıkmazsa ondan sonra beytümâlcıya teslim edilir.<sup>8</sup>

Taksim işlemi mahkeme tarafından veya mirasçıların anlaşması sonucu iki şekilde gerçekleşmektedir. Taksim işleminin mahkemece yapılabilmesi için mirasçılardan en az birinin mahkemeye başvurarak taksimi talep etmesi şarttır; böyle bir başvuru yoksa hâkim tarafından mal taksimi yapılması söz konusu olamaz.<sup>9</sup>

İster kadı tarafından, ister anlaşma yoluyla olsun yapılan taksim bağlayıcı olup olağanüstü bir durum olmadıkça taksim iptali mümkün değildir. *“Ancak taraflar taksimin başlangıcında muhayyerlik şartı ileri sürmüşlerse, kabul edilemez ölçüde bir aldanma söz konusu ise, verilen malın taksimde belirlenen mal olmadığı iddia ediliyorsa, terekenin*

<sup>1</sup> Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 406.

<sup>2</sup> Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995, 667.

<sup>3</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, 2, 564.

<sup>4</sup> Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *DİA*, XXX, 406.

<sup>5</sup> Fatih Coşkun Ertaş, Bülent Şişman, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı’da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi-Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4, 2013, 200.

<sup>6</sup> Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamı’na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, TTK Yayınları, III/5-6, 1966, 2-3.

<sup>7</sup> Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamı’na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, III/5-6, 1966, 4.

<sup>8</sup> Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *DİA*, XXX, 406.

<sup>9</sup> Hamza Aktan, “Kısmet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, XXV, 497.

ödenmemiş borcu zuhur etmişse, taksime katılmamış bir mirasçı ortaya çıkmışsa, tahsis edilen mal üzerinde başkasının hakkının bulunduğu anlaşılıyorsa, yerine getirilmemiş bir vasiyet bulunduğu ortaya çıkmışsa taksimin iptali istenebilir ve iddiamın ispatı halinde taksim iptal edilebilir.”<sup>10</sup>

Tutulan muhalefat kayıtları dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda ölen kişinin bilgileri ve mirasçılar belirtilmektedir. İkinci kısımda ölen kişiden geriye kalan mallar tespit edilip bilirkişi tarafından değerleri belirlenmektedir. Üçüncü kısımda yapılan harcamalar, borçlar ve mahkemece alınan vergiler açıklanmaktadır. Son bölümde ise mirasçılara hisseleri oranında düşen maddi değer belirtilmektedir.<sup>11</sup>

Tüm bu işlemler yapıldıktan sonra terekeden teşhiz ve tekfin masrafları, murisin borçları ve varsa vasiyetleri yerine getirilerek kalan mallar varisler arasında taksim edilmektedir.<sup>12</sup> Tereke kayıtları, aile hakkında bilgilere ulaşmak için de kullanılabilir. Ailede ki çocuk sayısı, çok eşlilik, ailenin ekonomik durumu, evde kullanılan eşyalar ve ailenin geçim durumu bu kayıtlardan tespit edilebilmektedir.<sup>13</sup> Ancak Osmanlı toplum yapısına ait çok teferruatlı bilgiler sunan tereke kayıtlarının bazı handikaplar içerdiği de söylenebilir. Mahkeme harçları, sayımı yapılan terekeden tahsil edildiği için o günün şartlarında sunulan fiyatların yüksek gösterildiği veya terekeden kadı ya da diğer görevlilerce satın alınması ihtimaline karşı değerinin altında bir fiyat biçildiği ihtimal dâhilindedir.<sup>14</sup> Bu yüzden kassâm huzurunda bir heyet tarafından sayımı yapılan malların fiyatı piyasayı iyi bilen dellâl tarafından tayin edilir ve eşyanın altına kaydedilirdi. Böylece eşyanın kaybı, bir kısım eşyaların terekeye dâhil edilmeyip diğer mirasçıların zarara uğratılması ve fazla resim almak için malların fiyatlarının yüksek gösterilmesi gibi olumsuzlukların önüne geçilmek hedeflenmiş olurdu.<sup>15</sup>

Ölenin küçük çocuk bırakması veya vefat ettiği yerde kimsesinin olmaması durumunda malları ilgili kadı veya görevli memur tarafından muhalefat defterine kaydedilmektedir.<sup>16</sup> Belgelerde sağır veya sağire olarak geçen yetimlerin mallarının korunması devlet için oldukça önemlidir. Yetim malını korumakta ihmalkârlık eden, gerekli hassasiyeti göstermeyen görevlilerin meslekten uzaklaştırıldıkları bilinmektedir. Ayrıca kadı tarafından ölen kişinin geride kalan yetimlerini korumak ve hisselerine düşen oranı korumak

<sup>10</sup> Hamza Aktan, “Kısmet”, *DİA*, XXV, 498.

<sup>11</sup> Tahsin Özcan, “Muhalefat”, *DİA*, XXX, 407. Eğer mallar müzayede ile satışa çıkarılmışsa masraflar arasında dellaliye ve hammaliye parası da yer almaktadır. M. Emin Yolalıcı, *Samsun Eşrafından Hazinedâr-zâde Es-seyyid Abdullah Paşa'nın Terekesi*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun 1987, 11.

<sup>12</sup> Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, 552- 553. Tereke taksimi için bakınız. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 465-469. Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, 554- 575.

<sup>13</sup> Nuri Köstüklü, *Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde)*, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2008) 1/1, 17-26 tereke kayıtlarının demografi araştırmalarında kullanılması hakkında ayrıca bakınız. Fatih Bozkurt, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”, *Tarih Dergisi*, Sayı 54 (2011 / 2), İstanbul 2012, s. 91-120

<sup>14</sup> İbrahim Etem Çakır, “Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56, Erzurum 2016, 1367.

<sup>15</sup> Sait Öztürk, “Kassâm”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2001, XXIV, 581.

<sup>16</sup> Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, 485. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2, 564.

için bir vasi tayin edilmektedir. Bu vasi, çocuk ergenlik çağına gelinceye kadar onun adına mallarını işletir ve zamanı gelince bu çocuklara devrini yapardı.<sup>17</sup> Varis bırakmadan ölen kişilerin terekesi ile ilgili işlere de baş muhasebeye bağlı muhalledat kalemi bakmaktadır.<sup>18</sup>

Para vakfi, asl-ı mâlın yani vakıf mal varlığının tamamen veya bir kısmının nakit para olarak vakfedilmesidir. Osmanlılara özgü bir icat olduğu varsayılan bu kurumun ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir.<sup>19</sup> Ancak bu kurumun varlığının Osmanlı âlimleri arasında tartışma konusu olduğu söylenebilir. Nitekim Çivizâde Mehmet Muhyiddin tarafından yasaklanan bu kurum kendinden sonra gelen Şeyhülislam Ebusuud Efendi tarafından savunulmuştur. Böylece XVI ve XVII. yüzyılda para vakıflarının sayısının hızla arttığı söylenebilir. XVIII. yüzyılda ise Türk vakıflarının gelirlerinin yaklaşık %32'sinin vakfedilmiş nakit para vakıflarından geldiği görülmektedir.<sup>20</sup> Farklı dönemlerde farklı oranlar olmakla birlikte Ebusuud Efendi tarafından kadınlara % 15'lik bir faiz oranının üstünde muamele işlemi yapmamaları emredilmiştir.<sup>21</sup> Bu faiz oranıyla işletilen nakit para vakıflarından elde edilen gelirle vakıf için gelir temin edilmektedir.<sup>22</sup>

İncelemeye konu olan Hacı Mustafa Ağa'nın da nakit para vakfi kurduğu belgelerden tespit edilmektedir. 24 Şubat 1725 tarihli belgede Hacı Mustafa Ağa'nın kendi malından 3000 kuruş vakfederek mütevellî olarak da oğlu Hasan Efendi'yi tayin ettiği görülmektedir. Şart olarak ise bu paranın mütevellî tarafından onu, on bir buçuk kuruş hesabı üzerine işletilip elde edilen gelirle kendi malıyla bina ve tamir ettirdiği Nasrullah Kadı Cami yanındaki medresede bulunan on beş talebeye şemi' rugan (yağ mumu) için birer akçe, yine burada her gün Peygamber Efendimizin ve kendi ve evlatlarının ruhu için her sabah bir cüz Kuran-ı Kerim okuyanlara ikişer akçe, bir akçe sermâhfile, bir akçe ferrâş (hizmetli) ve bev bâba, (kapıcı) beş akçe mütevellî olan oğluna, on akçe tedrise (ders veren) ki oğlu hem mütevellî hem de tedrislik görevini üstlenmiştir, beş akçe vakıf nazırı Seyyid Ali Efendi'ye, beş akçe taâmiye (yemek ücreti) için tayin edilip, iki akçe İbn-i Süle Camii'nde Cuma günü cüz okuyan hatiplere, bir akçe camide sala müezzini olanlara, üç akçe Püre Mahallesi'nde kendi yaptırdığı muâllimhanenin muâllimi sıbyanı olan Ahmet Halife'ye<sup>23</sup>, Kadiri Tekkesi'nin şemi' aseli (bal mumu) için bir akçe, iki akçede tekkede ki temcidhân ve gamethâna, iki akçe Nasrullah Kadı Camii'nde temcidhân olan Hacı Abdurrahmanzâde Molla Mehmet'e, iki akçe camide ihlas-ı şerif tilavet eden imamlara, bir akçe Püre ve Küpçügez mahallesi şemi' ruganı için, bir akçe Nasrullah Kadı Camii ferrâşına, bir akçe

<sup>17</sup> Fatih Bozkurt, "Yetimi Kolla, Malımı Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012, s. 69-90

<sup>18</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2, 564.

<sup>19</sup> Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, 10.

<sup>20</sup> Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi 2003, 116-119. Ayrıca tartışmalar için bakınız. Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*, 28-50.

<sup>21</sup> Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*, 59.

<sup>22</sup> Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, 141.

<sup>23</sup> Kenan Bilici'nin tarihi tespit edilemeyen yapılar arasında zikrettiği Hacı Mustafa Muallimhanesinin bu yapı olabileceği tahmin edilmektedir. Z. Kenan Bilici, *Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, 199.



tekke ferrâşına, bir akçe Küpçüğe Mescidi kayyımına, tekkede tilavet olunmak için vakfettiği Mushaf-ı şerif muhafızı ve tevliyet edenler evladı ise onlar muhafaza edeler kebir kuruş? verilmesi karşılığında 3000 kuruşu oğlu Hasan Ağa'ya teslim etmiştir.<sup>24</sup> Bu vakıftan borç alan kişiler ile müteveli arasında bazı sorunların vuku bulduğu yine belgelerden tespit edilebilmektedir. 23 Kasım 1742 tarihinde Küpçüğe Mahallesi'nden dergâh-ı ali gediklilerinden Mehmet Bey, Hacı Mustafa Ağa Medresesi nakit vakfının mütevellisi olan Hasan Ağa'dan şikâyetçi olmuştur. Vakıftan aldığı 1440 kuruşun, 400 kuruşunu ödeyip geri kalan 1040 kuruşunu da ödediği halde Hasan Ağa'nın 400 kuruş daha talep ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine araya girenler iki tarafı sulh etmiş ve Hasan Ağa 400 kuruş alacak iddiasından vazgeçmiştir.<sup>25</sup>

### Hacı Mustafa Ağa Bin Şaban Çelebi'nin Terekesi

Hacı Mustafa'nın kullandığı Ağa unvanının Osmanlı Devleti döneminde başlangıçta askeri kesimde görevli kişiler tarafından kullanılırken zamanla devletin zayıflamaya başlaması sonucu Anadolu da bazı yöre ve bölgelerinin idaresini ele geçiren ayan denilen zümre tarafından da kullanıldığı bilinmektedir.<sup>26</sup> Babasının kullanmış olduğu Çelebi unvanı ise Osmanlı'nın ilk dönemlerinde şehzadeler için kullanılırken daha sonraları kültürlü yüksek tabakaya mensup olanlar, ilmiye ricâli, divan şairleri, kalem erbabı, dîvân-ı hümayun kâtipleri gibi genel olarak okumuş, bilgili kimselere, hatta bazı gayr-i müslimlere verilen bir unvan haline gelmiş ve şehirli halk arasında yaygın olarak kullanılmıştır.<sup>27</sup> Bu unvanın Osmanlı Devleti'nde sosyal statüden ziyade genelde kibar, terbiyeli, hoş, nezaket sahibi, sevgi dolu, beyefendi, zarif, centilmen insanlar için kullanıldığı söylenebilir.<sup>28</sup> Terekede Hacı Mustafa Ağa'nın ne iş yaptığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şühûdü'l-hâl arasında mefhârül kuzat Çıntzade Hacı Ahmet Efendi, Kastamonu müftüsü İbrahim Efendi, sadâttan el nakib Seyyid Ali Efendi, Kastamonu cabi kethüdası Mehmet Ağa'nın da yer alması Hacı Mustafa Ağa'nın önde gelen kişiler arasında yer aldığı şeklinde yorumlanabilir.<sup>29</sup> Nitekim kişinin önde gelen biri olması şühûdü'l-hâl kısmındaki şahitlerden de çıkarılabilmektedir.<sup>30</sup>

Yukarıda da zikredildiği üzere tereke kaydında Hacı Mustafa Ağa'nın görevine dair her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kesin olmamakla birlikte Hacı Mustafa Ağa'nın Kastamonu Tamga-i Kirpas Mukataası emini olduğu söylenebilir. 1725 tarihinde Kastamonu Kirpas ve Kırac Çeltük mukataasının ortak olarak Ahmet ve Hacı Mustafa Ağa tarafından

<sup>24</sup> KŞS, 27, 162.

<sup>25</sup> KŞS, 40, 58.

<sup>26</sup> Faruk Sümer, "Ağa", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1988, c. 1, 451-452. Ayrıca Ağa unvanının askeri kesime mensup ehl-i örf taifesi tarafından kullanıldığı söylenmektedir. Saim Yörük, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazası (1700-1750)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, 220.

<sup>27</sup> Mehmet İpşirli, "Çelebi", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1993, VIII, 259. Özer Ergenç, bu unvanı taşrada beldenin seçkin yerleşkelerinin taşıdığı ve belirleyici olduğunu bildirilip bu unvana sahip kişilerinin ayan ve eşraf arasında olduğunu bildirmektedir. Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, 391.

<sup>28</sup> Saim Yörük, "Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 18, 2011, 296.

<sup>29</sup> KŞS, 35, 110.

<sup>30</sup> Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki "Şühûdü'l-Hâl" Nasıl Değerlendirilebilir?", *Bilig*, 44, 2008, 34-36.

işletildiği görülmektedir.<sup>31</sup> Yine 8 Nisan 1726 tarihinde mukataa emini olan Hacı Mustafa'nın arzı mevcuttur.<sup>32</sup> Aynı mukataa 1732 tarihinde yine Ahmet ve Hacı Mustafa Ağa'nın elindedir.<sup>33</sup> 1734 tarihinde ise bu mukataanın Ahmet Ağa ile Hasan Ağa bin Hacı Mustafa Ağa'nın elinde olduğu belgeden tespit edilebilmektedir.<sup>34</sup>

Malikâne sistemi, iltizam sistemiyle hak sahibi olan mültezimlerin iltizam bedelini kârıyla çıkarmak için halka zulmetmesini engellemek ve ömür boyu tasarruf edeceği için mültezim tarafından mukataasına yatırım yaparak üretimin artırılması amacına dayanıyordu.<sup>35</sup> Bu sistem, mukataa adı verilen vergi gelir kalemlerinin açık artırma usulü ile kayd-ı hayat (ömür boyu) şartıyla satılması olarak tanımlanabilir. Malikâneci öldüğü zaman mukataası mahlûl olur ve en yüksek muaccele bedelini vermeyi kabul ederse oğluna devredilirdi.<sup>36</sup> Malikânecinin mukataasını serbestçe satma hakkı vardı. Ancak yapılan bazı usulsüzlükler sonucu 1735 tarihinden itibaren fertler arası malikâne alım satımına muaccele bedelinin %10'u kadar bir vergi alınması şartı getirildi.<sup>37</sup> Tamga-i kirpas mukataasının bu kanun çıkmadan el değiştirdiği görülmektedir. 1734 tarihinden itibaren bu mukataa babası Hacı Mustafa Ağa'dan oğlu Hasan Ağa'ya geçmiştir. Hacı Mustafa Ağa'ya ait tereke kaydının tarihi 1737'dir. Bu tarih, mukataanın Hacı Mustafa Ağa hayattayken el değiştirdiğini göstermektedir. Nitekim bunu destekleyen bir belge mevcuttur. 19 Eylül 1740 tarihinde ki kayıta Kastamonu Tamga-i kirpas mukataası emirlerinden birinin hayattayken rızasıyla malikânesini devrettiği bildirilmiştir. Kendisinin vefatından sonra da en yüksek muaccele vermeyi kabul etmesi halinde oğluna malikânenin verilmesi aksi halde malikânenin talibine devredilmesi istenmiştir. Aynı belgede hesabını görmediği için diğer ortak Gabarizâde Ahmet Ağa'nın yarı hissesinin Saadetin adında birine devredildiği de görülmektedir.<sup>38</sup> 1736<sup>39</sup>, 1738<sup>40</sup>, 1745<sup>41</sup> ve 1747 tarihinde de Hasan Ağa'nın Kastamonu Tamga-i Kirpas Mukataası emini olduğu belgelerden tespit edilebilmektedir.<sup>42</sup>

22 Mayıs 1737 tarihli belgede belirtildiği üzere Mustafa Ağa, Kastamonu merkezde Küpçüğez Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Eşinin ismi Şerife Fatma'dır. Hasan Ağa<sup>43</sup> adında bir erkek evladı bulunmaktadır. Ayrıca Fatma, Saliha ve Kerime isimlerinde üç de kız çocuğu bulunmaktadır. Tereke, ismi geçen bu kişiler arasında taksim edilmiştir.<sup>44</sup> Terekenin sayımı Anadolu kadiaskeri çukadarı Mustafa Bey tarafından yapılmıştır. Araştırmaya konu

<sup>31</sup> KŞS, 31, 100.

<sup>32</sup> AE, SAMDIII, 35, 3570.

<sup>33</sup> KŞS, 32, 264.

<sup>34</sup> KŞS, 33, 75-76.

<sup>35</sup> Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Mâli Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, 347.

<sup>36</sup> Mehmet Genç, "Mâlikâne", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 516-518.

<sup>37</sup> Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, 104.

<sup>38</sup> KŞS, 37, 101-102. Bu kayıta malikâne sahibinin vefat ettiği de vurgulanmaktadır.

<sup>39</sup> KŞS, 33, 75-76.

<sup>40</sup> KŞS, 36, 181.

<sup>41</sup> KŞS, 106, 85.

<sup>42</sup> KŞS, 41, 18.

<sup>43</sup> 8 Haziran 1747 tarihli ev satış belgesinde Hasan Ağa Bin Hacı Mustafa Ağa'nın, Kastamonu tamga-i kirpas mukataası emini olduğu görülmektedir. Kesim Mustafa Bey'den meyve bağçeli evini 1040 kuruşu alıp 600 kuruşu borca sayarak üstünü Kesim Mustafa Bey'e teslim etmiştir. KŞS, 41, 18.

<sup>44</sup> KŞS, 35, 110-114.

olan Hacı Mustafa Ağa'nın geride bıraktığı mallar kitaplar, silahlar, giyim kuşam eşyaları, ev eşyaları, alacaklar, gayrimenkuller, hayvanlar, hububat, köle ve cariyeler ve diğer eşyalar olarak tasnif edilerek sunulmuştur.

Kitap, Arapça'da ketb kökünden türeyen yazılarak bir araya gelen bilgiler ve bunların yazıldığı malzemeyi ifade eder. “İslami literatürde de kitap Kur'an-ı Kerim, vahiy, mektup, belge, iki kapak arasında toplanmış bilgi, bir eserin ana konularından her biri” gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.<sup>45</sup> İslam dini, kitap ve yazıya önem veren bir din olduğu için sıklıkla kitap medeniyeti olarak tanımlanmaktadır.<sup>46</sup> Bu düşüncenin doğruluğu ölen kişinin geride bıraktığı mallar arasında sıklıkla kitapların yer almasından da teyit edilebilmektedir.

Kitaplar	Cild	Fiyatı (Kuruş)
Türki Tefsir-i Şerif	1	5
Duâname	1	3
Delâ'il-i Hayrât ve Fezâilî Salavât-ı Şerif	1	3
İmâdü'l İslâm	1	5
Türki Tevârih	1	5
Kitâb-ı Altı Barmak	1	50

Hacı Mustafa Ağa'nın terekesinin ilk sırasında sahip olduğu kitaplara yer verilmiştir. Bu kitaplarda toplam tereke içinde yetmiş bir kuruşluk bir yer tutmaktadır. Tabloya göre fiyatı en yüksek eserin elli kuruş ile Kitâb-ı Altı Barmak olduğu görülmektedir. Ayrıca kitapların ağırlıklı olarak dini konularda olduğu söylenebilir. Tarih alanında kaleme alınan Türki Tevârih adlı eserinde beş kuruşluk bir değere sahip olduğu terekeden tespit edilebilmektedir.

Kitaplardan sonra terekede silahlara yer verilmiştir. Bu silahlarda kılıç, tüfenk, gaddâre, debbûs, raht, hançer, bıçak, balta ve külünk gibi eşyalardan oluşmaktadır. Özellikle kılıcın sahip olduğu özelliklere göre farklı değerlere sahip olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere kara kılıç bir buçuk kuruşluk bir değere sahipken kemerbend sim yaldızlı kılıcın altmış kuruşluk bir değere sahip olduğu tespit edilebilmektedir. Toplam tereke içinde silahların 574,5 kuruşluk bir değere sahip olduğu görülmektedir.

Silahlar	Adet	Fiyatı (Kuruş)
Tamgâli Sim Raht ve Gaddâre ve Debbûs ve Reşme	-	110
Sim Kemer Raht ve Gaddâre ve Debbûs ve Reşme	1	40
Sim Halis Beyaz Çapkın Rahtı	1	60
Yaldızlı Sim Kemer Raht ve Gaddâre ve Debbûs ve Reşme	1	40
Çerkesi Sim Raht ve Gaddâre ve Külünk	1	35
Sim Yaldızlı Çapkın Rahtı ve Gaddâre ve Balta	1	35
Kemerbend Sim Yaldızlı Kılıç	1	60
Sim Kılıç	1	20
Beyaz Kabzalı Simli Kılıç	1	20
Kılıç	1	10

<sup>45</sup> Nebi Bozkurt, “Kitap”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 120.

<sup>46</sup> Berat Açıl, “Kitap Kültürü Çalışmalarının Genel Seyri: Bir Medhal”, *Osmanlı Kitap Kültürü Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları*, Ed, Berat Açıl, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015, 2. (1-16)

Mısır Temiri Simli Kılıç	1	15
Simli Kılıç	1	35
Boy Tüfengi	1	10
Karabana Tüfenk	2	5
Tabanca Tüfenk... ve Başlık	-	3
Kara Kılıç	1çift	1.5
Sarı ve Mısırlı Rikâb	3	15
Sim Hançer ve Bıçak	1	15
Siyah Kabzalı Hançer ve Bıçak	1	15
Şami Temir Kılıç	1	30

Osmanlı toplum yapısında insanların giyim kuşam kültürüne ait bilgiler yine tereke kayıtlarından tespit edilebilmektedir. İncelenen tereke kaydında giyim eşyaları arasında kürk, kaftan, dolama, kuşak, kapama, başlık, çakşır ve kerrâke gibi eşyalar yer almaktadır. Bu eşyalar arasında kürkler önemli bir yer tutmaktadır. Kürk, Osmanlı Devleti'nde halk arasında yaygın olarak kullanılan hatta düğünlerde kız tarafının oğlan tarafına gönderdiği kıyafet bohçasının içinde yer alan bir giysidir.<sup>47</sup> Önceleri sadece giyinmek için kullanılan kürk, zamanla süs, giyim aksesuarı ve toplum içindeki itibar ve statüyü gösteren bir unsur haline gelmiştir.<sup>48</sup> Kürklerin gerek kaplamasında kullanılan kumaşlar gerekse yapıldığı hayvanın derisine göre farklı fiyatlara sahip olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere fiyatı en yüksek kürk, Nıftı Çuka Kablı Müstemal Çılkafa iken en düşük değere sahip kürk, Köhne Çılkafa ve Köhne Zerdeva Postu Nebeş Kürk'tür. Kürkten sonra yaygın olarak kullanılan kıyafet kaftandır. Arapça hil'atin Türkçe karşılığı olan kaftan, eskiden giyilen üst elbiselerinden birine verilen addır.<sup>49</sup>

Giyim Kuşam Eşyaları	Adet	Fiyat (Kuruş)
Köhne Maî Sof Nebeş	1	3
Müstemal Kırmızı Çuka Nebeş	1	8
Mor Çuka Nebeş	1	10
Halâli Kaplı Köhne Karsak Nafesi Nebeş Kürk	1	20
Nıftı Çuka Kablı Müstemal Çılkafa Kürk	1	60
Köhne Nafe Kontuş Kürk	1	15
Köhne Çılkafa Kürk	1	10
Köhne Zerdeva Postu Nebeş Kürk	1	10
Yeşil Çuka Kablı Çılkafa Müstemal Kürk	1	56
Saye Çuka Nebeş ve Başlık	2	10
Kırmızı Çuka Köhne Kesme	2	10
Köhne Kemberbend Kırmızı Şal Kuşak	1	5
Müstemal Beyaz Kutnî Kaftan	2	8
Sincabi Kutnî Kaftan	1	3

<sup>47</sup> Filiz Karaca, "Kürk", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara 2002, XXVI, 568,

<sup>48</sup> Zeki Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı" *Türkler*, Ed, H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, X, 644.

<sup>49</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2, 134.

Maî Kutnî Köhne Kapama	1	5
Köhne Yeşil Halâlî Kaftan	1	3
Köhne Mor Halâlî Kaftan	1	3
Köhne Kırmızı ve Yeşil Şal Kuşak	2	8
Müstamal Kırmızı Çuka Çakşır	1	2.5
Köhne Yeşil Çuka Dolama	1	6
Köhne Nifti Çuka Dolama	1	3
Kırmızı Sof Çakşır	1	5
Mor Sof Kerrâke	1	10
Köhne Kırmızı Sof Kablı Sincab Kürk	1	16
Köhne Kavuk	2	2
Meyan Kemerî Kuşak	1	3 Rub
Kontuş Nifti Cedit Çuka	1	8
Nifti ve Maî Çuka Parçaları	5 Zirâ <sup>+</sup>	12
Köhne Sarı Halâlî Sade	1	2.5
Cedit Destar	4	20
Boğası Beyaz Top	1	8
Türkmani Anberi?	1	1
Köhne Kesme	1	2.5
Köhne Kırmızı Cezayir İhramı	3	8

Ev, kişilerin özel hayatının geçtiği en önemli yerdir. Geleneksel Osmanlı evinde içe dönük bir kullanım alanının var olduğu söylenebilir. İslam toplumunun aile hayatının gizliliğine verdiği önemden dolayı evlerin etrafının yüksek duvarlarla çevrili olduğu ve kadının gündelik işlerini yaptığı sokak ile ev arasında bir avlunun bulunduğu bilinmektedir. Bu avlu havuzu, kuyusu ve geniş yeşil alanı ile evin en fazla kullanılan bölümüdür.<sup>50</sup> Kişilerin sahip olduğu maddi güç ile evlerinin ve ev içi yerleşimlerinin bağlantılı olduğu söylenebilir. Hacı Mustafa Ağa'nın terekesi içinde yer alan ev eşyaları yorgan, döşek, kilim, hasır, minder, mak'ad, mutfak eşyaları ve diğer eşyalar olarak tasnif edilebilir.

Ev Eşyaları	Adet	Fiyat (Kuruş)
Sandal Yorgan	3	12
Köhne ve Müstamal Beledi Yorgan	7	25
Köhne Cedit Sebt Yorgan	14	40
Pembe Şilte Döşek	2	5
Yemeni ve Dimi Döşek	5	15
Cedit ve Köhne Yanbolu Kebesi	9	10
Kebir Meydan Kaliçesi	1	30
Türkmani Kilim	5	15
Şilte Minder	5	12
Kadife Yastık	9	54

<sup>50</sup> Nur Akın, "Ev-Tarihi Gelişimi", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1995, XI, 509.

Şehir Menziline Mevcud Evâni-i Nühhasiye	161 Ky	161
Köhne ve Cedid Mısırlı Hasır	5	15
Köhne Kilim	2	2
Odasında Mevcud Sim Gülebdan ve Buhurdan	3	30
Odasında Mevcud Sim Fincan Takımı	8	16
Odasında Mevcud Sağır Sim Divit	1	20
Odasında Mevcud Sini, Güğüm, Leğen ve İbrik	60 Ky	60
Odasında Mevcud Şamdanlar ve Fanus	3-1	6
Köhne Yük Örtüsü ve Perkiyeş ?	-	3
Kaliçe Seccade	3	8
Telâten Tabir Olunur Seccade	2	5
Saf Seccadesi	1	4
Yıldızlı Su Tası ve Pirinç Tas	2	2
Kemikli Ceviz Ağacı Çekmece	1	2
Pirinç ve Temir Mangal	-	6
Kebâb Temirleri ve Taba ve Tecmilat	-	3.5
Kara Alaca Mak'ad	3	8
Beledi Yemeni Mak'ad	3	3
Ocak Temirleri ve Maşalar Vesayir Alât-ı Hadid	-	50
Kaliçe Seccade	1	4
Billur Kaseler ve Lübe Bardaklar	4	4
Kebir Ayna	1	2
Yemeni Yorgan Yüzü	1	50 Pâre
Pandül Saat	1	30
Kebir Tencere ve Sağır Tencere ve Süd Tabesi	12 Ky	12
Mısırlı Hasır	1	3
Yemeni Yorgan	8	16
Leğen, İbrik ve Şamdan	-	3
Bervech-i Tahmin Evâni-i Nühhasiye	70 ky	70
Hamam Odasında Mevcud Köhne Yan Kaliçesi ve Minder ve Beylik	5	5
Dimi Döşek	3	7.5
Köhne Koçhisar Kilimi	5	4
Müstemal ve Köhne Mısırlı Hasır	4	2
Yavniç Köyünde Vaki İstimal Olunan Evâni-i Nühhasiye	17 ky	17

Terekede önemli yer tutan unsurlardan biri de Hacı Mustafa Ağa'nın alacaklarıdır. Bu alacakların çoğu temessük ile kayıt altına alınmıştır. “*Arapça’da “tutunmak, sarılmak, yapışmak” mânasına gelen temessük, diplomatik dilinde borç verilmesi, borcun ödenmesi, bir şeyin teslim edilmesi veya teslim alınması gibi durumlarda karşı tarafa verilen belgeyi ifade eder*”. Borçlu tarafından verilen borç belgesinde borcun miktarı ve ödeme şartları gibi hususlarda yer almaktadır.<sup>51</sup> Nitekim borç-alacak ilişkilerinde öncelikle temessük

<sup>51</sup> Mübahat S. Kütükoğlu, “Temessük”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2011, XXXX, 413.

aranmaktadır. Eğer bu belge yoksa halkın şahitliğine başvurulmaktadır.<sup>52</sup> Alacaklılar arasında yer alan ortakçılar ise başkasının tarlasında ürüne ortak olmak şartıyla ziraat yapan çiftçiye denilmektedir. Ortakçılıkta toprak sahibi tarafından genellikle üretim araçları temin edilir bazen barınacak yerde verilerek elde edilen ürün eşit olarak paylaşılırdı.<sup>53</sup> Hacı Mustafa Ağa'nın alacaklıları arasında en dikkat çeken isim Bolu Voyvodası Yusuf Ağa'dır. En fazla borcu bulunan kişi ise Çerkeşli Halil Ağa'dır.

Alacaklar	Meblağ (Kuruş)
Kesim Mustafa Bey Zimmetinde	160
Der Zimmet Alemdar Şaban Ağa Ba Temessük	50
Elhac Şaban Oğlu Hacı Ali Zimmetinde Ba Temessük	1100
Hacı Alinin Oğlu Molla Şaban Zimmetinde Ba Temessük	1100
Kasap Hacı Ahmet Zimmetinde Ba Temessük	550
Çerkeşli Halil Ağa Zimmetinde Ba Temessük	1300
Mestçi Alizâde Ali Çelebi Zimmetinde	300
Bolu Voyvodası Yusuf Ağa Zimmetinde	250
Yazıcı İbrahim Efendi Zimmetinde	500
Dağsanzâde Hacı Mehmet Zimmetinde	550
Dühancı Karagöz Ahmet Beşe Zimmetinde	550
Kötü Bayrakdar Mehmet Beşe Nam Kimesne Zimmetinde	550
Der Zimmet Bedii Hacı Ahmet Ağa Zimmetinde	550
Osman Beyzâde Hafız Mehmet Çelebi Zimmetinde	550
Bakkal Hacı Mehmet Zimmetinde	230
Ortakçı Seyyid Ali Zimmetinde Öküz Bahasından	40
Öküz Bahasından Ortakçı Ahmet Zimmetinde	40
Ortakçı İsmail Zimmetinde	12
Ortakçı Süleyman Zimmetinde	25
Ortakçı Mezbularda Kendir Bahasından	50
Ortakçı Halil Oğlu Mustafa Zimmetinde Öküz Akçesi	30

Tereke içinde en fazla yer tutan kısım ise sahip olunan mallardır. Hacı Mustafa Ağa'nın neredeyse Kastamonu'da ki her han ve çarşıda dükkânının bulunduğu görülmektedir.<sup>54</sup> Bunların yanında Sorkun Kazası, Mergüze Kazası ve Eflani Kazası'nda çiftlikleri olduğu belgeden tespit edilebilmektedir. Ayrıca İstanbul'da da sahip olduğu gayrimenkuller bulunmaktadır. En dikkate değer unsur ise Kastamonu Mahkeme-i Şerif

<sup>52</sup> Yavuz Cezar, "Bir Âyanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere olayı ve terekenin incelenmesi)", *Belleten*, C. XLI, S. 161, 1977, 45.

<sup>53</sup> Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 531.

<sup>54</sup> Kastamonu'daki han ve çarşılar için bakınız. Ömer DÖŞEMETAŞ, *Şer'îyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2019, 236-251.

binasının 500 kuruşluk bir değer ile tereke içinde yer almasıdır. Bunların yanında müsakkafattan<sup>55</sup> olup yalnız evlatlarına gelirini bıraktığı gayrimenkullere de yer verilmiştir.

Gayrimenkuller	Sayı	Fiyat (Kuruş)
Çay Kenarında Vaki Boyacı Karhanesi <sup>56</sup>	1bab	500
Muytablar Sukunda Vaki Bir Bab Bakkal ve Dühancı Dükkânı	2	250
Yine Suki Mezburede Vaki Çarşıda Bir Bab Penbeci Dükkânı	1	100
Arsası Frenkşah Vakfına Mukataalı Derzi ve Hallaç Dükkânları	2	100
Un Kapamı Kurbinde Vaki Bir Bab Bakkal Dükkânı	1	220
Arabapazarı Sukunda Bakkal Dükkânı	1	150
Arabapazarı Sukunda Boyacı Dükkânı	1	200
Kazgancılar Sukunda Vaki Bir Bab Kazgancı Dükkânı	1	200
Kazgancılar Sukunda Vaki Bir Bab Kazgancı Dükkânı	1	200
Dökmeciler Sukunda Vaki Bir Bab Dökmeci Dükkânı	1	150
Boyacılar Sukunda Vaki Oğlu Merhum İle Müsterek Nısf Tahtani Kahvehane	1	100
Kahvehane-i Mezkur Kurbinde Vaki Bir Bab Penbeci Dükkânı	1	100
Boyacılar Sukunda Vaki İki Bab Nalçacı Dükkânı	2	120
Kazzazlar Sukunda Vaki Bir Bab Kazzaz Dükkânı	1	70
Kazzazlar Sukunda Vaki Bir Bab Çizmecî Dükkânı	1	150
Derziler Sukunda Vaki Bir Bab Derzi Dükkânı	1	150
Yine Derziler Sukunda Vaki Bir Bab Kürkçü Dükkânı	1	100
Derzi Dükkânı Dersuk-i Mezbur	1	200
Püre Mahallesinde Vaki Köhne Menzil	1	120
Küpçüğe Mahallesinde Vaki Bir Mikdar Eşar-ı Müsireli Bağçe ve Ahır ve Anbar		300
Kazzaz Dükkânı	1	70
Derziler Sukunda Vaki Bir Bab Derzi Dükkânı	1	150
Paşahanı Kurbinde Vaki Kahvehane Arsasından ¼ Hisse		50
Medine-i Mezburede Vaki Mahkeme-i Şerife Binası Kıyyemi		500
Müsakafattan Olup Yalnız Evladı Zukr ve Ağna-i Alel Seviye İntikal Eden Akarattır ki Zikr Olunur		
Kuşunlu Han Kapsında Vaki Dükkân	1	200
Yine Kuşunlu Han Kemer Tahtında Vaki Dükkân	1	200
Bezzazistan Derununda Vaki Dolap	1	300
Yine Bezzazistan-ı Mezbur Kapsında Vaki Kemer Tahtında Dükkân	1	100
Yine Bezzazistan-ı Mezbur Kemer Tahtında Vaki Dükkân	1	200
Hocazade Vakfında Olan Dükkân	1	250
Yine Hocazade Vakfına İcareli Bakkal Dükkânı	1	250
Dükkân-ı Mezbur Kurbinde Vaki Berber Dükkânı	1	125
Kuşunlu Han Duvarına Muttasıl Atık Kanare Yerine Bina Olan Nısf Han	1	100
Tahtani Kahvehane	1	125
Yine Kuşunlu Han Derununda Vaki Cenderahe	1	200
Han-ı Mezkur Derununda Vaki Bir Bab Mahzen	1	100
Mahmiye-i İstanbulda Kebeciler Hanında İcareteyn İle Mutasarıf Olunan Kebir Oda	1	500

<sup>55</sup> Vakfa ait gelir getiren binalar. Han, hane ve dükkân gibi şeyler. Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 491.

<sup>56</sup> Bu dükkânın 10 Mart 1725 tarihinde Cebrail Mahallesi'nden Debağ Abdülkadir'den 370 kuruşa alınan havluyu müştemil koruluk bir bab tahtani boyacı karhanesi olduğu tahmin edilmektedir. KŞŞ. 27, 161.



Yine Han-ı Muzkurda Vaki Üç Bab Oda		750
Çadırpazarı Kurbinde Vaki Bir Bab Mülk Nalband Hanı		150
Mahalle-i Mezburede Vaki Matbah Sınırdan Dahiliye Bir Miktar Eşcâr-ı Müşmireli Bağçe-i Müştemil Boyutu Adide ve Mahzen		2250
Sarı Ömer Nam Karyede Vaki İki Göz Asiyab		200
Ahmet Bey Nam Karyede Vaki İki Göz Asiyab		100
Suğlamadçı Nam Karyede Vaki Çiftlik, Emlak ve Eşyasıdır		
Kiremid Puşide Ambar	1	50
Kiremid Puşide Samanhane	1	40
Kiremid Puşide Ahır	1	15
Kiremid Puşide Sağır Menzil	1	10
Escar-ı Müsmireli Bir Kıta Bağçe		120
Sorkunda Karacalar Nam Karyede Vaki		
Köhne Ambar	2	40
Oday-ı Mezkur Civarında Escari Müsmireli Bir Kıta Bağçe	1	50
Koruluk	2	30
Samanhane	1	30
Köhne Menzil ve Yanında Hizmetkar Odaları 5 ve Köhne Üç Adet Çatma Menzil		100
Escar-ı Müsmireli Bağçe		150
Celil Oğlu Bağçesi Dimekle Maruf Bir Kıta Harap Bağçe		30
Gömmeci Değirmeni Dimekle Maruf İki Göz Asiyab		180
Suçıkdığı Nam Mahalde Vaki İki Göz Asiyab		80
Sarı Köy Nam Karyede Vaki Çiftlikte Mevcud Emlak ve Eşyasıdır		
Çatma Menzil 2, Anbar 1, Koruluk 1, Samanhane 1		100
Yavniç Nam Karyede Vaki		
Kiremid Püside Samanhane ve Derununda Mevcud 50 Araba Saman		70
Köhne Çatma Anbar ve Çatma Oda ve Sofâ ve Harap Samanhane		60
Cedid Çatma Anbar 1, Sofâ Harap Anbar 1		90
Hidmetkar Odaları 6 ve Ahır ve Sapan 2?		120
Yavniç Nehri Üzerinde Vesayir Değirmen Arsası		60
Eşcâr-ı Müsmire ve Müteferrika		40
Kastamonu Sancağı Eflani Kazasında Vaki Başidir Çiftliği Demekle Arif Çiftlikte Olan Emlak ve Eşyasıdır		
Menzil Der-Karye-i Mezbur		8
Oda ve Ahır		20
Cedid Çatma Anbar	1	32
Anbar	1	18
Samanhane ve Saman	1	4
Mergüze Kazasına Tabi Sarı Kavak Nam Karyede Vaki Emlak ve Eşyasıdır		
Anbar	1	20
Tahtı Ahır Çatma Menzil	1	10
Yine Mergüze Kazasına Tabi Has Sarı Kavak Nam Karyede Vaki Köseoğlu Karyesinde Öşür Anbarı	2	100
Sorgun Kazası Karacalar Köyünde Anbarda ve Yanında İki Adet Oda ve Sofâ ve Derununda Mevcud (Yasdık-Minder-Mısır Hasırı- Köhne Kilim)		112

Hacı Mustafa Ağa'nın terekesinde yer alan diğer unsur ise sahip olduğu hayvanlardır. Hayvanlar insan hayatını kolaylaştıran özellikle tarımda ve o günün şartlarında ulaşımda insanoğluna en fazla yardımı dokunan binek araçlarıdır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere birçok köyde Hacı Mustafa Ağa'ya ait beygir, katır, karasığır öküzü, camış öküzü, karasığır ineği, buzağı, malak, tosun, düve, kısrak, koyun ve keçi gibi hayvanlar bulunmaktadır. Bu listeye bakarak fiyat olarak en değerli hayvanın adet başı 50 kuruş ile katır olduğu söylenebilir. Yine Hacı Mustafa Ağa'nın birçok kişi ile ortak hayvanı bulunduğu ve hayvan sayısına bakarak bu işin ticaretini de yaptığı tahmin edilmektedir.

Hayvanlar	Adet	Fiyat (Kuruş)
Bargir	2 Res	55
Katır	5 Res	250
Karasığır Öküzü ve Camış Öküzü	2 Çift	60
Karasığır İneği ve Buzağı	6-4	52
Malağıyla Camış İneği	4	40
Karasığır İneği	5	30
Camış Malağı	4	40
Camış Öküzü	5 Çift	150
Yavniç Karyesinde Camış – Malak	2-4	40
Karasığır Tosunu ve Düve	8	12
Beyli Mehmet Nam Kimesne Zimmetinde Keçi	50	50
Baş İdir Karyesinde Camış Öküzü		30
Karasığır Öküzü		7
Doru Kısrak		10
Kısrak		10
Arabi? Katır		7
Sarıkavak Karyesinde Karasığır Öküzü	1 Çift	15
Karasığır İneği	2	15
Alagöz Denen Yalakta Mevcut Ağnam ve Keçi	455-45	800
Köseoğlu İle Müşterek Koyun ve Keçi	70	100

Yukarıda da zikredildiği üzere Hacı Mustafa Ağa'ya ait birçok çiftlik bulunmaktadır. Terekede bu çiftliklerde yer alan hububat türü mahsullere de yer verilmiştir. Gerek anbarda hazır bulunan gerekse toprağa ekili bulunan mahsulün değeri ayrı ayrı not edilmiştir. Ekimi yapılan ürünler arasında arpa, buğday, siyez, kemik, burçak ve fiy gibi ürünler yer almaktadır. O dönemde arpanın kile değeri bir buçuk kuruşken buğdayın kile değerinin iki kuruş olduğu verilen değerlerden tespit edilebilmektedir.

Hububat	Ölçü	Fiyat (Kuruş)
Suğlamacı Nam Karyede Vaki		
Der Anbar Mahsul Mevcud		135
Mezru Mahsul		67,5
Sorgunda Karacalar Nam Karyede Vaki Çiftlikte Mevcud Emlak ve Eşyadır		

Karye-i Mezbur Arazisinde Mezru Mahsul		300
Celiloğlu Yeri Dimekle Arif Arazide Mezru Mahsul		30
Sarıköy Nam Karyede Vaki Çiftlikte Mevcud Emlak ve Eşyadır		
Mezru Mahsul		37,5
Köseoğlu Karyesinde Vaki Araziye Zira Olunan Tohum	15 Kile	20
Mandoğlu Karyesinde Vaki Araziye Zira Olunan Tohum	8 Kile	12
Yavnic Köyünde Mevcud Mahsul		360
Karye-i Mezburede Zira Olunan Mahsul	100 Kile	150
Eflani Kazası Baş İdir Köyünde Vaki		
Siyez	250 Kile	27,5
Kernik	250 Kile	260,5
Şair	30 Kile	45
Hinta	20 Kile	40
Zira' Olunan Hinta	13 Kile	26
Zira' Olunan Şair	20 Kile	30
Zira' Olunan Fiy	2	2
Zira' Olunan Siyez	25 Kile	28
Zira' Olunan Kernik Mahsul	20 Kile	25
Mergüze Kazasına Tabi Sarıkavak Nam Karyede Mezru Olunan Tohum	20 Kile	40

Köle eski zamanlarda savaşlarda esir edilen veya bir suretle ele geçip satın alınan erkekler için kullanılan bir tabirdir.<sup>57</sup> Osmanlı Devleti'nde esir ve köle kelimeleri arasında kati bir ayırım yoktur. Hür olmayan kişiler için bu iki tabirde kullanılmış olup kölelik kavramı daha sonraları değişik yerlerden getirilip esir pazarlarında satılan kişiler için kullanılmaya başlanmıştır.<sup>58</sup> Cariye ise para ile satın alınan halayık veya hizmetçi kız ve savaşta esir düşmüş ya da odalık olarak alınmış kızlara denilmektedir.<sup>59</sup> Cariyeler hukuki olarak mal statüsünde olduğu için sahiplerinin bunlar üzerinde mutlak tasarruf hakkı olup istedikleri işi gördürmek, cinsel münasebette bulunmak ve satmak gibi hakları vardır.<sup>60</sup> Köleler diğer İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı toplumunda da hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak sadece ev işlerinde değil askeri ve ekonomik alanlarda da çalıştırılmıştır.<sup>61</sup> Hacı Mustafa Ağa'nın terekesi arasında köleler ile birde cariye yer almaktadır. Bunlar Acem, Gürcü, Kalmuki ve Rus asıllıdır. Gürcü asıllı İbrahim adlı köle 150 kuruşluk bir değere sahiptir. Bunun yanında değeri belirtilmeyen köleler ve birde cariye bulunmaktadır.

Köle ve Cariyeler	Adet	Fiyat (Kuruş)
Bey ve Şira' Olunmayan Acemete Asıllı (Şahperi-Şahbaz-Zehra-Çeşmi-Gülperi nam civarı)	6 Nefer	--
Gürcü Asıllı İbrahim Nam Gulam	1	150

<sup>57</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 300.

<sup>58</sup> Nihat Engin, "Osmanlı'larda Kölelik", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 247

<sup>59</sup> Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 155.

<sup>60</sup> Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 138. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yayıncılık, Balıkesir 2012, 464.

<sup>61</sup> Halil İnalık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I 1300-1600*, çev. Halil Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 344.

Acem Asıllı Benam Esir Gulam	1	--
Kalmuki Asıllı Yusuf Nam Gulam	1	120
Rus Asıllı Avz Nam Gulam	1	100
Acemete Asıllı Cariye	1	--

Terekede yer alan ve diğer eşyalar arasında gruplandırılan bazı eşyalarda bulunmaktadır. Bu grupta ilk olarak bırakılan nakit para göze çarpmaktadır. 9500'ü sandıkta olmak üzere toplam 16,650 kuruş nakit para terekede yer almaktadır. Bu grupta toplam 1215 kuruşluk değeri ile han odasında bulunan 40,5 batman İzmir çividi<sup>62</sup> de dikkat çekmektedir. Bunun dışında terekede tarımsal aletlerde yer almaktadır. Araba ve saban demirleri bu grupta sayılabilir. Eğer ve çadırda diğer eşyalar arasındadır. Dikkat çeken bir diğer eşya ise iki kuruşluk değeri ile kehribar tesbihidir.

<b>Diğer Eşyalar</b>	<b>Adet</b>	<b>Fiyat (Kuruş)</b>
Siyah At Gömleği	1	1,5
Köhne At Gömleği	1	1
Köhne Çuka Eğer Haşiyesi	1	3 Rub
Eğer	2	6
Sandukda Mevcut Nükud		9500
Sağır Çadır	1	5
Mevcut Nükud		7150
Han Odasında Mevcud Yivir?	30 Kıyye	37,5
Yine Han Odasında Mevcud İzmir Çividi	40,5 Btmn	1215
Araba	8	40
Saban Temiri	9	4,5
Temir Zincir	6	8
Temir Balta	7	3,5
Araba	7	30
Temir Zincir ve Saban Temiri	3-3	6
Baş İdir Karyesinde Araba Temiri	2	1
Saban Temiri	2	2
Sabun ve Seker Bervec-i Tahmin	2 Batman	5
Kehribar Tesbih	1	2
Münakkaş Meşin	1	1
Dolapta Mevcud Sabun Vesayir Zehayir	-	3

Elde ki tüm bu veriler ışığında Hacı Mustafa Ağa'nın vakfolunan akarattan hariç toplam tereke değeri cema' yekün (toplam) 42,031 kuruştur. Bu ücrete müsakkafattan vakf-ı akârat kıymeti olan 3400 kuruşta dâhil edilince 45,431 kuruşluk bir değer ortaya çıkmaktadır. Aynı yüzyıl içinde yapılan bir diğer çalışmada Akşehir ayânı Hacı Paşazade Ahmet Bey'in tereke değerinin toplam 11,602 kuruş<sup>63</sup> olduğu görülmektedir. Yine Edirne

<sup>62</sup> Koyu lacivert renkli boya maddesi, Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 173.

<sup>63</sup> Gürkan Cevger, "Akşehir Ayânı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 5, Sayı, 1 Muş 2019, 58. (52-62)

bostancıbaşısı Hacı Veliyüddin bin Habib'in terekesi 3,021,990 akçe (25,183,25 kuruş) olduğu çalışmadan tespit edilebilmektedir.<sup>64</sup> Bir kıyaslama yapıldığında Hacı Mustafa Ağa'nın dönemin önde gelen kişilerinden olan ayan adı verilen Hacı Paşazade Ahmet Bey'den ve Osmanlı Devleti'nde memuriyet derecesine sahip Hacı Veliyüddin'den çok daha varlıklı olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan bir çalışmada 1725-1750 tarihleri arasında Kastamonu'da vefat eden ve terekeleri şer'iyye siciline kaydedilen kişiler arasında en varlıklı kişinin Hacı Mustafa Ağa olduğu görülmektedir.<sup>65</sup>

Toplam tereke değerinden mine'l ihrâcat (masraflar) adı altında Namazgah Hasberani? müceddeda binaya ve İsmail Bey Mahallesi'ne müceddeda kaldırım binasına vasiyet 2500 kuruş, teçhiz tekfin masrafı ve vasiyet 500 kuruş, eşi Fatma'nın mehr-i müecceli 500 kuruş, kadıasker efendi hazretlerinin resm-i kısmeti ve kassâmiye ve hüddâmiye 1250 kuruş ve kadıasker efendi çukadarı mezbur Mustafa Bey'e hizmet ücreti 200 kuruş olmak üzere toplam 4950 kuruş harcanmıştır. Geriye kalan 37,081 kuruşa müsakkafattan olan 3400 kuruşta dâhil edilince toplam 40,481 kuruşluk mal son kısımda sıhhatü'l baki li taksimi beyne'l verâse başlığı altında hisselerine göre varislere aşağıdaki tabloda belirtildiği üzere taksim edilmiştir.

<b>Hisse-i sümün li zevce-i mezbur Fatma Hatun</b>	
Nükud ve Zimemden Hisse	1557
Sair Emlak ve Eşyadan Hisse	3078
Hisse-i ibn elmezbur Hasan Ağa	
Nükud ve Zimemden	4360
Sair Emlak ve Eşyadan	8618
Müsakkafattan Hisse	850 Kuruş 16 Para
	13,868 Kuruş 16 Para
Hisse-i binti elmezbur diğer Şerife Fatma	
Nükud ve Zimemden	2180
Sair Emlak ve Eşyadan	4309
Müsakkafattan Hisse	850 Kuruş 8 Para
Hisse-i binti elmezbur Saliha	
Nükud ve Zimemden	2180
Sair Emlak ve Eşyadan	4309
Müsakkafattan Hisse	850 Kuruş 8 Para
Hisse-i binti elmezbur sağır Kerime	
Nükud ve Zimemden	2180
Sair Emlak ve Eşyadan	4309
Müsakkafattan Hisse	850 Kuruş 8 Para
	7339 Kuruş 8 Para

<sup>64</sup> Volkan Ertürk, "Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşısı Hacı Veliyüddin B. Habib'in Terekesi", *Humanitas*, c.1, sayı 2, Tekirdağ 2013, 87-104.

<sup>65</sup> Ömer DÖŞEMETAŞ, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2019, 133.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Hacı Mustafa Ağa'nın eşi Fatma Hatun'un terekeden 1/8 oranında pay aldığı görülmektedir. Nitekim ölen erkeğin çocuğu varsa eş terekeden 1/8 oranında pay alır eş sayısının çok olması bu durumu değiştirmez. Eğer ölen kişinin bir kızı varsa terekeden 1/2 oranında pay alırken iki ya da daha fazla kız çocuğu 2/3 oranında pay almaktadır. Eğer vefat eden kişinin erkek evladı varsa tereke, erkek evlada kızların aldığı iki katı olarak taksim edilir.<sup>66</sup> Tabloda görüldüğü üzere Hasan Ağa, kız kardeşlerinin aldığı miktarın iki katını almıştır. Ancak müsakkafattan vasiyet edilen hisse kardeşler arasında eşit şekilde taksim edilmiştir.

### Sonuç

Tereke kayıtları, Osmanlı aile ve toplum yapısı hakkında teferruatlı bilgiler sunan hazine niteliğindedir. Bu kayıtlardan ailenin yapısı, sosyo-kültürel durumu ve ekonomik hayatına dair verilere ulaşılabilmektedir. Tereke ölen kişinin geride bıraktığı mallar için kullanılan bir terimdir. Osmanlı Devleti'nde her ölen kişi için tereke sayımı yapıldığı söylenemez. Çünkü sivil kesime mensup kişilerin tereke sayımı yaptırması isteğe bağlıdır. Ancak askeri kesime mensup kişilerin tereke sayımının yapılması zorunludur.

İncelemeye konu olan Hacı Mustafa Ağa'nın Kastamonu merkez mahallelerinden Küpçüğe Mahallesi'nde ikamet ettiği terekenden anlaşılmaktadır. Tereke taksimi Anadolu kadaskeri çukadarı Mustafa Bey tarafından yapılmıştır. Ancak terekede Hacı Mustafa Ağa'nın görevi ya da işi ile ilgili bilgi verilmemiştir. Bütün malların fiyatı o günün şartlarına göre belirlenip varisler arasında İslami esaslara göre taksim edilmiştir. Terekede varis olarak Mustafa Ağa'nın eşi Fatma, oğlu Hasan Ağa ve kızları Saliha, Fatma ve sağire Kerime'nin isimleri geçmektedir.

Terekeye bakarak Hacı Mustafa Ağa'nın zengin biri olduğu söylenebilir. Nitekim 3000 kuruşluk bir nakit vakfı kurması ve mütevellî olarak da oğlu Hasan Ağa'yı atması bu görüşü destekler niteliktedir. Bu vakıftaki paranın %15 faiz oranıyla işletilip Kastamonu'daki birçok hayır işinde kullanılması istenmiştir. Yine bu belgeden hareketle Hacı Mustafa Ağa'nın, Nasrullah Kadı Camii yanında bir medrese ile yine kendi adıyla anılan bir muallimhane yaptırdığı da bilinmektedir. Ayrıca şahitler arasında nakib efendi, müftü ve cabi kethüda gibi isimlerin bulunması Hacı Mustafa Ağa'nın Kastamonu'nun önde gelen kişilerinden olduğunu göstermektedir.

Tereke incelendiğinde Hacı Mustafa Ağa'nın Sorgun, Eflani ve Mergüze kazalarında çiftliklerinin bulunduğu görülmektedir. Yine İstanbul'da da gayrimenkullerinin bulunduğu terekeden tespit edilebilmektedir. Ayrıca 16,650 kuruşluk bir nakit parasının olduğu bilinmektedir. Birçok kişide alacağı olduğu belgeden tespit edilmektedir. Alacaklılar arasında Bolu voyvodasının da bulunması dikkat çekicidir. Terekede en dikkat çeken kısım ise 500 kuruşluk değer ile Kastamonu mahkeme binasının yer almasıdır. Müsakkafat ile birlikte sahip olduğu 45,431 kuruşluk tereke ile Hacı Mustafa Ağa'nın Kastamonu'nun önde gelen zenginleri arasında yer aldığı rahatlıkla söylenebilir.

<sup>66</sup> A. Fikri Yavuz, *İslâm Fıkhı ve Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1970, 297-298.

## Kaynaklar

### Arsiv Belgeleri

KŞS. (Kastamonu Şer'iyye Sicilleri), 27, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 41, 106.  
AE, SAMDIII, (Ali Emini Fonu Sultan Ahmed III) 37, 3570.

### Araştırma ve Tetkik Eserler

- Açıl, Berat, "Kitap Kültürü Çalışmalarının Genel Seyri: Bir Medhal", *Osmanlı Kitap Kültürü Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları*, Ed, Berat Açıl, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015, 1-16.
- Akın, Nur, "Ev-Tarihi Gelişimi", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1995, XI, 507-512.
- Aktan, Hamza, "Kısmet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, XXV, 497-498.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Edirne Askeri Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, TTK Yayınları, III/5-6, 1966, 1-479.
- Bilici, Z. Kenan, *Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991.
- Bozkurt, Fatih "Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları", *Tarih Dergisi*, Sayı 54, (2011/2), İstanbul 2012, s. 91-120
- Bozkurt, Fatih, Fatih, "Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012, s. 69-90
- Bozkurt, Nebi, "Kitap", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 120-121.
- Cevger, Gürkan, "Akşehir Âyanı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 5, Sayı, 1 Muş 2019, 52-62.
- Cezar, Yavuz, "Bir Âyanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere olayı ve terekenin incelenmesi)", *Belleten*, C. XLI, S. 161, 1977, s. 41-78.
- Cin, Halil, Akgündüz, Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011.
- Çakır, İbrahim Etem, "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56, Erzurum 2016, 1365-1386.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.
- Döşemetaş, Ömer, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsi (1725-1750)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2019.
- Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- Engin, Nihat, "Osmanlı'larda Kölelik", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 246-248.
- Ergenç, Özer, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.

- Ertaş, Fatih Coşkun, Şişman, Bülent, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı’da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi-Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4, 2013, 197-222.
- Ertürk, Volkan, “Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşı Hacı Veliyüddin B. Habib’in Terekesi”, *Humanitas*, c.1, sayı 2, Tekirdağ 2013, 87-104.
- Genç, Mehmet, “Mâlikâne”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 516-518.
- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I 1300-1600*, çev. Halil Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- İpşirli, Mehmet, “Çelebi”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1993, VIII, 259.
- Karaca, Filiz, “Kürk”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara 2002, XXVI, 568-570.
- Köstüklü, Nuri, *Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde)*, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2008) 1/1, 17-26
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Temessük”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2011, XXXX, 413-414.
- Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.
- Özcan, Tahsin, Tahsin, “Muhallefât”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 406-407.
- Öztürk, Sait, “Kassâm”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2001, XXIV, 579-582.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- Sümer, Faruk, “Ağa”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1988, c. 1, 451-452.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yayıncılık, Balıkesir 2012.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Taş, Hülya, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki “Şühûdü'l-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilig*, 44, 2008, 25-44.
- Tekin, Zeki, “Osmanlılarda Kürk Kullanımı” *Türkler*, Ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, X, 644-649.
- Ünal, Mehmet Ali, *Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Yavuz, A. Fikri, *İslâm Fıkhi ve Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1970.
- Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi 2003.
- Yörük, Saim, “Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 18, 2011, 290-297.
- Yörük, Saim, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazâsı (1700-1750)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- Yolalıcı, M. Emin, *Samsun Eşrafından Hazinedâr-zâde Es-seyyid Abdullah Paşa’nın Terekesi*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun 1987.